

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ İKT VƏ İNTERAKTİV TƏLİM ÜSULLARINDAN İSTİFADƏ EDİLMƏSİ QAYDALARI

Giriş. Müstəqillik yollarında inamla addımlayan Azərbaycan bütün sahələrdə olduğu kimi təhsil sistemində də əsaslı dəyişikliklər aparmışdır: yeni hüquqi-təşkilati baza yaradılmış, yeni tipli təhsil ocaqları formalaşmış, təhsilin təşkil prinsipləri dəyişilmiş, təlim-tərbiyə prosesində milli-mənəvi dəyərlərin, təbiət, cəmiyyət, insan haqqında biliklərin ümumbəşərilik mahiyyətində qavranılmasına yol açılmışdır. Dövlətin strateji məqsədlərinə xidmət vəzifəsini yerinə yetirən təhsil təkcə dövlətin deyil, bütün xalqın, humanitar qurum və təşkilatların, bütün cəmiyyətin işi olmuşdur. Milli təhsil inkişafı onun forma və məzmunca təkmilləşdirilməsinə, bu sahədə yeni ideyaların təcrübədə tətbiqinə geniş imkanlar açmışdır. İqtisadi və ictimai inkişaf dövründə yaşayan Azərbaycanın həyata keçirilməli olduğu mühüm məsələlərin həlli yüksək hazırlıqlı mütəxəssislər, ixtisaslı fəhlələr hərtərəfli inkişaf etmiş gənclər yetişməsinə tələb edir. Bu hər bir pedaqoji işçidən, müəllimdən öz fəaliyyətinə məsuliyyətlə yanaşmağı tələb edir. Təhsil islahatı tələbələrə yeni pedaqoji təfəkkürə cavab verən müasir dərslərin keçirilməsini əsas məqsəd kimi qarşıya qoyur.

B.Cəfərova qeyd edir: “Müstəqil Respublikamızın beynəlxalq əlaqələrinin genişləndiyi indiki dövrdə xarici dillərə praktik yiyələnmək ehtiyacı sürətlə artır, onun mədəni tərəqqiyə kömək edən əhəmiyyətli vasitə olması həqiqətə çevrilir. Azərbaycan Texniki Universitetində tələbələrə xarici dildə, əsasən ingilis dilində oxumağı, yazmağı, danışmağı öyrətməklə yanaşı, dili öyrədilən xalqların mədəniyyəti ilə tanış olub faydalanmağa, praktik vəzifələrə yiyələnməsinə zəmin yaratmışdır” (1, s. 114-118).

Məhz buna görə də xarici dillərin tədrisində keyfiyyət dəyişiklikləri ictimai tələbatla çevrilmişdir. Xarici dillərin tədrisi bir çox çətinliklərin, problemlərin aradan qaldırılmasını tələb edir. Xarici dili tədris edən müəllim dilin proqram səviyyəsində öyrədilməsi ilə kifayətlənməməli, həm də tələbələrin ümummədəni səviyyəsinin artmasına çalışmalıdır. Onlarda öyrəndiyi dilə maraq oyatmalıdır. Əlbəttə, bütün bunlara nail olmaq üçün müəllim tədris etdiyi fənni, onun tədrisi metodikasını dərinlən bilməli, pedaqoji ustalığa yiyələnməli, öz işinə sədaqətlə yanaşmalıdır.

Əsas hissə: Müasir dövrdə ingilis dilinin geniş vüsət alması təsadüfi deyildir. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi, investorların ölkəmizə axını, eyni zamanda ölkə vətəndaşlarının sərbəst olaraq dünya ölkələrinə təhsil almağa getmələri və s. bu marağın artmasına səbəb olmuşdur. Bunlardan da belə qənaətə gəlmək olar ki, ingilis dilinin öyrənilməsi vacibdir.

G.İmamquliyeva öz əsərində yazır: “İnformasiya axınının artdığı bir zamanda elm və texnikanın inkişafında yeni zirvələrin fəth edilməsində, təhsilin inkişafında kompyuterləşmənin əhəmiyyəti böyükdür. XXI əsr informasiyalaşmış cəmiyyət əsri olduğundan hər kəsin informatika və informasiya texnologiyaları sahəsində müəyyən bilik, bacarıq və vərdislər sistemində malik olması vacibdir. Təhsildə İKT yalnız öyrənmə obyektinə və tədris vasitəsinə kimi deyil, elmi tədqiqatlarda, pedaqoji araşdırmalarda, təlim texnologiyalarında yeniliklərlə tanış olmaq üçün və təhsilin idarə olunmasında bir vasitə kimi istifadə olunur” (2, s. 236-241). Müasir dövrdə ingilis dilinin tədrisində də yeni texnologiyaların tətbiqi olduqca aktual və vacib bir məsələdir. Məhz bu dilin öyrədilməsi üçün əsas şərtlərdən biri ingilis dilini öyrənənlərin dildən kommunikativ məqsədlərlə istifadə etmək qabiliyyətinə yiyələnməsidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilinin tədrisində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından olduqca geniş şəkildə istifadə etmək vacibdir.

N.Seyidzadə fikrini belə izah edir: “İngilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsi tələbələrə bu dilin öyrənilməsinə cəlb etməklə öyrənilən dilə maraq oyatmaqda mühüm rol oynaya bilər. Hazırda Azərbaycanda təhsilin kompyuterləşmə səviyyəsi kifayət qədər yüksək olmasa da, ölkəmizin təhsil müəssisələrində kompyuterləşdirmə sahəsində müəyyən fəaliyyət həyata keçirilməkdədir. Bu gün ali məktəb tələbələrinin böyük əksəriyyəti kompyuterlərdən istifadə edir. Təhsildə kompyuter texnologiyalarından istifadənin inkişafını gücləndirmək istiqamətində də müəyyən işlər həyata keçirilir. Bununla bərabər, orta və ali məktəb müəllimlərinin əsas və internet biliklərinə yiyələnmələri və digər kompyuter bacarıqlarını artırmaları üçün məşğələlərin keçirilməsinin olduqca vacib olmasını qeyd etmək lazımdır” (3, s. 165-176).

Apardığımız müşahidələr göstərir ki, daim artan gücü və imkanları ilə multimediyə və kommunikasiya vasitəsinə çevrilən müasir kompyuter, hazırda dil öyrənən gənclərə aşağıdakıları yerinə yetirməyə imkan verir: multimediyə sənədlərini yaratmaq, redaktə etmək və bunu dünya üzrə yaymaq; dünyanın istənilən yerində insanlara bərabər asanlıqla ünsiyyətdə olmaq, multimediyə proqramları vasitəsilə internet saytına qoşulmaqla başqalarının dərslərini izləmək və onlayn şəkildə müəllim və tələbələrə ünsiyyətdə olmaq. İngilis dilinin tədrisi 3 əsas problemi əhatə edir: a) tədrisin məqsədi; b) təlimin məzmunu, c) və yəni məqsədə çatmaq üçün tədris olunmalı məsələlər. İngilis dilini öyrənən şəxslər üçün yeni texnologiyanın tətbiq edilməsi həmin dildə onun əsas kommunikativ funksiyasından istifadə etməyə daha geniş imkanlar açır. İngilis dilinin tədrisi ilə müasir texnologiyalardan istifadə proseslərini yüksək dərəcədə əlaqələndirmək məqsədə uyğundur. İngilis dilinin tədrisində video filmlərdən və rəqəmli video diskərdən (DVD) istifadəyə də üstünlük vermək lazımdır. aşılayır. Müasir texnologiyaların köməyi ilə yazı vərdislərinin formalaşdırılması prosesi intensivləşir və həmin prosesin daha da effektiv olmasını təmin edilir. Bu zaman yazı vərdislərinin formalaşdırılması prosesinə müsbət təsir göstərən elektron çap avtomatı (word processor), proqram təchizatı sistemində söz bankı stimullaşdırıcı proqramlar, proseslər və informasiya çıxışına

⁶⁶ Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti “Xarici dillər” kafedrasının müəllimi mirzaliyevanigar903@gmail.com

malik proqramlar kimi texnologiyalardan istifadə məqsədə uyğundur. Bizim Texniki Universitetdə keçirilən xarici dil dərslərində kompüter texnologiyalarından istifadə etmək daha yaxşı nəticələrə gətirib çıxarır.

Beləliklə, xarici dillərin tədrisi prosesində müasir informasiya texnologiyalardan istifadə edilməsi daha keyfiyyətli dil təliminə şərait yaradır.

Xarici dillərin tədrisində verilmiş materialların dinləyiciyə çatdırılması üçün müxtəlif metod və priyomlardan istifadə olunur. Dilin tədrisinin ən çətin özəlliklərindən və xüsusiyyətlərindən biri tədris olunan materialın auditoriyanın ana dilində qarşılığının olmamasıdır. Belə çətinliklər ingilis dilinin tədrisi zamanı da qarşıya çıxır. Kembric Universitetinin professoru Ur. Renny bu haqda qeyd edir: "Dil tədrisinin ən problematik aspektlərindən biri də qrammatik materialın auditoriyaya çatdırılması və onun qavranılması prosesidir. Bu sahədə bir çox tədqiqatlar aparılmış və mühüm elmi nəticələr əldə edilərək praktikaya tətbiq olunmuş, amma bu sahədə bir sıra çətinliklər hələ də öz aktuallığını saxlamaqdadır. Araşdırma apardığımız məqalədə də qrammatikanın tədrisinin ən innoyativ və müasir tətbiqi üsulu haqqında ümumiləşdirmə-hansı növ tədris prosesləri tətbiq etmək və praktiki əhəmiyyətə malikdir (4, s. 135). Kembric Universitetinin başqa bir professoru Jak Riçard yazır: "Bəzi qrammatik materialların öyrədildiyi dildə paralelləri olduğu üçün onlara yiyələnmək və qavramaq asand həyata keçir. Lakin, bir sıra qrammatik materiallar vardır ki, onların paralelləri qarşı dildə olmadığı habelə, çətin olduqları üçün tədrisində bu və ya digər formada çətinliklər qarşıya çıxır. Onların bəziləri sadə qrammatik struktur olsa da, lakin onların öyrənilməsi və işlənmə yerini (müəyyən və qeyri-müəyyən artıqlar kimi) müəyyən etmək çətinlik yaradır" (5, s.18).

Qrammatikada bəlli bir qrammatik strukturu tədris edərkən, biz tələbələrə kifayət qədər müxtəlif, lakin əlaqəsi olan materiallar vasitəsilə qarşıya qoyulan tapşırığı yerinə yetirməyə çalışırıq. İngilis dili linqvistlərinə görə, dörd əsas metod ingilis dilinin qrammatikasının tədrisində nəzərə alınmalıdır. 1) Təqdimat, 2) İzolyasiya və izahat, 3) Praktika, 4) Test.

Ənənəvi təcrübədə biz qrammatikanın tədrisi prosesində, qrammatik struktur materialını auditoriyaya təqdim etməklə başlayırıq. Təqdimatın məqsəd və vəzifəsi strukturun auditoriya iştirakçılarının qavramasına nail olmaqdan ibarətdir. Qrammatik material asand və tez qavranıldığı halda isə, təqdimat mətni bir və ya iki cümlədən artıq olmaya bilər.

Xarici dilin öyrənilməsi prosesində ikinci metod haqqında tədqiqatçı alim Vilyam Laytlvud öz məqaləsində yazır: "İzolyasiya və izahat" adlanan ikinci metod isə qrammatik kontekstin təqdimat prosesindən sonra qrammatik məsələlərin özünün üstündə dayanmaq zərurətini ehtiva edir. Bu zaman onların necə səslənməsi və qarşılıqları, onların anlamı, işlənmə dərəcəsi və yeri və tətbiq olma qaydaları üzərində iş aparılmalıdır. Burada əsas məqsəd dinləyicilərin və öyrənənlərin strukturun müxtəlif aspektlərini başa düşməsidir. Bəzi dərslərdə dinləyicilərə ana dillərində müəyyən məsələlərin izahını, tərcüməsini və ümumiləşdirilməsi verilə bilər" (6, s. 126-139).

Qeyd etmək lazımdır ki, C.D.Krachenin interaktiv təlimində fərd öz şəxsi dərkənin nəticəsini, cəmiyyətin əvvəlcədən əldə etdiyi təcrübələrlə əlaqələndirməyə və əsaslandırmağa çalışaraq yeni bilik qazanır. Bu təlim fəlsəfəsi hissədən tama, yaxud da tamdan hissəyə çıxmağa, tələbələrin əldə olunmuş bilikləri ilə yeni qazanılacaq biliklərin birləşməsinə, qovuşmasına əsaslanır. Bu da öz növbəsində tələbə innoativ biliyinin tamlıq sxemini yaradır. Təfəkkür əməliyyatları üzərində qurulan məntiqi bilik strukturları ilə təmasda olan hər bir tələbə idrakı verilən biliklə əlaqəyə girərək, öz strukturlarının əsaslarını qurur (7, s. 202).

İnteraktiv təlimin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, o tələbəni özünü inkişaf yoluna salır, ona təlimdən və sosial mühitdən qazandığı bilikləri öyrəndiyi və öyrənəcəyi biliklərlə birləşdirməyə, əsaslandırmağa və özü üçün yeni, yüksək formalı bilik qazanmağa şərait yaradır. Çağdaş dünyamızda hər bir fərdin innoativ-yaradıcı olması, öz bacarığından çıxış edərək yeni fikir, yeni ideya yaradıb, onu həyata tətbiq etməyi bacarmalı, önəmli və dəyərli olması vacibdir.

İnteraktiv təlimin iki əsas məqsədi vardır:

- 1) Tələbənin əxlaqını saflaşdırmaq;
- 2) Öz-özünü inkişaf etdirərək bilik qazanmaq.

Nəticə. Beləliklə, bu məqalədə müvafiq ingilis dilinin qrammatikasının tədris texnikalarının geniş çeşidlərinin ümumi xarakteristikası araşdırılmışdır. Tədris prosesini planlaşdırmadan öncə, tədrisinə start verəcəyimiz mövzunun nədən ibarət olduğunu aydınlaşdırmalıyıq. Tədris etdiyimiz qrammatika başlığı altında hansı tapşırıqlar və mənalara gəzilmişdir və strukturun öyrənilməsinə nələr aid edilməlidirkimi məsələlər tədrisin başlanmasından öncə öyrənilməlidir. Praktiki metoda görə, bu mərhələ müxtəlif ev tapşırıqlarının yerinə yetirilməsindən ibarətdir. Bu proses qısa yaddaşa həkk olunmuş materialların yaddaşa transferdə böyük rol oynayır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Cəfərova B.C. English. Bakı: Maarif, 2009, səh: 114-118.
2. İmamquliyeva G.F. Müasir xarici dil dərslərində mətnlə bağlı vasitələrin istifadə yolları. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Xəbərləri, 2005, s. 236-241.
3. Seyidzadə N.B. İngilis dili, Bakı: Elm, 1998, səh: 165-176.
4. Renny Ur. Qrammatik materialın problematik aspektləri. Paris, 1887, p. 135.
5. Jak Riçard. İngilis dilində qrammatik materialın paralelləri. London, p. 18.
6. Vilyam Laytlvud. İzolyasiya və izahat. Kembric Universiteti, p. 126-139.
7. Krashen S.D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press Inc. 1982, 202 p.

Key words: English language, methodology, development, Azerbaijani language, comparison

Açar sözlər: İngilis dili, metodika, inkişaf, Azərbaycan dili, müqayisə

Ключевые слова: английский язык, методика, развитие, азербайджанский язык, сравнение

В этой статье нашло место обучения новой технологии английского языка в высших учебных заведениях в настоящее время, применение информационно-коммуникационной технологии, методы обучения подготовки и техники для достижения полезной цели обучения иностранных языков и т.д. С помощью современных технологий процесс формирования навыков письма интенсифицируется и становится еще более эффективным. В это время в системе программного обеспечения целесообразно использовать такие технологии, как электронная печатная машина (текстовый процессор), программы-стимулирующие банки слов, процессоры и программы с доступом к информации, которые положительно влияют на процесс формирования навыков письма.

İctand interactive learning in the process of teaching foreign languages rules for using methods

Summary

The employment of the new techniques and information-communication technologies in higher educational systems, the training problems, the new methods and devices of productive ways of teaching the language issues at present have been mentioned in this article. With the help of modern technologies, the process of forming writing skills intensifies and becomes even more effective. At this time, in the software system, it is expedient to use such technologies as an electronic typewriter (word processor), programs that stimulate word banks, processors and programs with access to information that positively affect the process of forming writing skills.

Rəyçi: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Sevinc Bağirova